

НАПРЯМ 16. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПОЛІТИКА РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: ВИКЛИКИ, ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-491-0-129>

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСВІД УКРАЇНИ

Сурело Є. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю «231 Соціальна робота»
освітньо-наукової програми «Соціальна робота.
Соціальна реабілітація»*

*Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»;
аспірант*

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Педагогічна спільнота стикається з багатьма викликами, особливо в період повномасштабної війни рф проти нашої держави, яка триває вже три роки. Науковці та практики шукають шляхи розв'язання нагальних проблем, які в першу чергу турбують освітян. Це фізична небезпека та нестабільність, втрата близьких та колег, евакуація та переміщення, перевантаження роботою, економічні труднощі, проблеми з інфраструктурою, відчуття безвихідності та відчаю та ще багато інших, про які ми більш детально говорили в нашому дослідженні [6]. На даний час наявна ще одна проблема, про яку мало хто говорить. Це організація сприятливого освітнього середовища в закладах освіти. Педагогічний працівник, перебуваючи сам в нестійкому психо-емоційному стані, має забезпечити комфортне перебування здобувачів в закладі освіти.

В сучасних реаліях роль вчителя не обмежується лише проведенням уроків та передачею інформації учням. Бути наставником, психологом, організатором соціального життя в школі та громаді, особливо в сільській місцевості, та й нерідко соціальним реабілітологом – ось що значить бути вчителем в Україні в умовах війни. Чи готові до такого навантаження самі вчителі? Про це ми розмірковували в нашій іншій роботі [7].

Освіта є основою суспільного розвитку, а створення сприятливого освітнього середовища є важливим чинником забезпечення рівного доступу до якісного навчання. Такі умови мають бути створені для всіх здобувачів освіти: дітей та молоді, яка залишилась навчатися в своїх закладах, осіб – які були вимушені переїхати із зони активних бойових дій та з окупованих територій, а це вже дві різні категорії учнів, які можуть активно вести дискусії щодо політичної ситуації, а отже з'являється ще одна підстава для проявів булінгу, та й обійти увагою дітей з особливими освітніми потребами ми не маємо права. Тож, виходимо на поняття соціальної інклюзії. Та хто готував учителя до такого напрямку роботи? Хто зможе допомогти, порадити й без того заклопотаному освітянину будь-якого рівня?

Звернемося до статистичних даних. В 2023-2024 н.р. відкрили двері для учнів 12 268 шкіл [1], а практичних психологів і соціальних педагогів працювало 7 019 та 4 089 відповідно [5]. Отже, бачимо нагальну потребу в висококваліфікованих фахівцях, які можуть допомагати в соціально-психологічному супроводі.

Соціальна інклюзія як концепція можливостей сприяє формуванню сприятливого освітнього середовища, забезпечуючи комфортні умови для всіх учасників освітнього процесу незалежно від їхніх соціальних, фізичних чи когнітивних особливостей.

Активне запровадження соціальної інклюзії в Україні розпочалося з імплементації принципів Нової української школи та інклюзивного навчання. Але цей процес супроводжується численними викликами: від необхідності змін у педагогічному підході до подолання суспільних стереотипів.

Ідеї та підходи до створення громадсько-активної школи та запровадження стандарту «Соціальна інклюзія» добре висвітлено в навчально-методичному посібнику «Стандарти громадсько-активної школи: Соціальна інклюзія» за авторством Найда Ю.М., Такаченко Л.М. [2]. Автори акцентують увагу на цінності соціальної інклюзії, яка полягає в основі формування демократичного суспільства. Соціальна інклюзія – це забезпечення того, щоб усі діти й дорослі могли брати участь у житті громади як рівноправні члени, яких поважають і які роблять свій внесок у розвиток громади та суспільства.

В освітньому контексті інклюзія означає створення такого середовища, в якому всі здобувачі освіти, включаючи дітей з особливими освітніми потребами (ООП), внутрішньо переміщених осіб (ВПО), представників національних меншин та інших вразливих груп, мають рівний доступ до якісного навчання.

Основними принципами соціальної інклюзії в освіті є такі: забезпечення рівного доступу до навчання; створення безпечного, доброзичливого середовища; адаптація освітніх програм відповідно до потреб здобувачів освіти; розвиток толерантності та взаємоповаги в освітніх колективах.

В Україні соціальна інклюзія в освіті регулюється низкою нормативних актів (табл. 1).

Таблиця 1

**Нормативно-правове забезпечення запровадження
соціальної інклюзії в Україні**

Нормативно-правовий акт	Запропоновані цілі
Закон України «Про освіту» (2017)	Закріплює принцип інклюзії та рівного доступу до освіти
Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020)	Визначає механізми інклюзивного навчання
Постанова Кабінету Міністрів України № 872 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011, зі змінами)	Визначає вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах
Концепція Нової української школи	Передбачає створення безбар'єрного освітнього середовища

Повний перелік нормативно-правових документів розміщений на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [3].

Ці документи закладають основу для формування інклюзивного освітнього середовища, але ефективність їхньої реалізації залежить від практичних механізмів запровадження.

Сьогодні освітня політика України зосереджена на впровадженні ідей інклюзивної освіти дітей з ООП. Для інтеграції здобувачів з ООП створені інклюзивно-ресурсні центри, які допомагають закладам освіти у визначенні рівнів підтримки й розробці індивідуальних освітніх програм; залучаються асистенти вчителів, які підтримують дітей з ООП під час навчання; адаптуються навчальні програми із використанням методик диференційованого навчання.

З огляду на позитивні зрушення маємо говорити про низку викликів, які залишаються актуальними, зокрема недостатня підготовка педагогів до роботи в інклюзивному середовищі та відсутність необхідної матеріально-технічної бази. За даними сайту ІС «Вступ.ОСВІТА.UA» [4] у 2023 році лише Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» пропонував навчання за освітньою програмою «Інклюзивна освіта. Асистент вчителя». Інші заклади пропонують як додаткову кваліфікацію «Асистент вчителя інклюзивного класу». Отже, на сьогодні українська школа потребує якісно підготовлених фахівців, які й зможуть реалізовувати ідею сприятливого освітнього середовища.

Для адаптації ВПО в рамках отримання освітніх послуг створюються психологічні служби, організація дистанційного та змішаного навчання, реалізація грантових програм для підтримки навчання та інтеграції ВПО.

Попереду ще багато роботи з впровадження ідей соціальної інклюзії, але можемо говорити, що цей шлях стане основою розбудови мирної й незалежної, багатонаціональної та мультикультуральної України.

Література:

1. Кузьмичова Н. МОН: Освітні втрати – це реальна загроза розвитку всієї країни. *Знайшов*. URL: https://znayshov.com/News/Details/nadiia_kuzmychova_mon_osvitni_vtraty_tse_realna_zahroza_rozvytku_vsiiei_krainy (дата звернення: 03.03.2025).

2. Найда Ю., Ткаченко Л. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навч.-метод. посіб. / ред. Л. Даниленко. Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2014. 68 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5617/1/Y_Naida_SGAS_SI.pdf (дата звернення: 09.03.2025).

3. Освіта осіб з особливими потребами. Нормативна база. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami-normativna-baza/> (дата звернення: 08.03.2025).

4. Освітні, педагогічні науки | Бакалавр | 2023 | Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» – ІС «Вступ.ОСВІТА.UA». ІС «Вступ.ОСВІТА.UA». URL: <https://vstup.osvita.ua/y2023/r23/6512/1243835/> (дата звернення: 08.03.2025).

5. Психологічна служба у школах: вплив повномасштабної війни / О. Будзь та ін. ; ред.: А. Аносова, О. Петушкова. Київ : Центр інновац. освіти «ПроСвіт», 2023. 93 с. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/pdf.pdf> (дата звернення: 03.03.2025).

6. Сурело Є. Вплив війни на ментальне здоров'я сільських учителів: причини та наслідки. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 8(42). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-902-918](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-902-918) (дата звернення: 10.03.2025).

7. Сурело Є. Роль педагогів сільської місцевості у формуванні гармонійного соціального середовища закладу освіти в умовах війни. В міжнародна науково-практична інтернет-конференція «ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» : зб. тез науково-практ. конф. *V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка»* : Зб. тез доп. науково-практ. конф., м. Полтава, 20–21 лют. 2025 р. Полтава, 2024. С. 328–331.

URL: <https://drive.google.com/drive/u/0/folders/11B7BAXWSPHjrbKeCAy8DW4DDUf0PtGCs> (дата звернення: 28.02.2025).